

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2021

2-son
(Maxsus)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- 4** Oliy ta'limda kredit-modul tizimi – ta'limning mehnat bozoriga transformatsiyasidir

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

- Sh. Mardonov, O. Jabborova 6** Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq qilishning tashkiliy-pedagogik jihatlari
- A. Abdullayev 9** Boshlang'ich ta'limda jismoniy tarbiya darslarini sog'lomlashtirishga yo'naltirish metodikasi
- D. Maxmudova 12** Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash muammosiga nazariy yondashuvlar
- M. Musurmonova 16** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida ta'lim sifatini oshirishda "Matematika" fanining ahamiyati
- R. Musurmanov, M. Musurmonova 20** Umumiy o'rta talim maktablarida pedagogik konfliktlar va ularning profilaktikasi muammolari xususida
- F. Ochilov 23** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining amaliy faoliyatini takomillashtirishda "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" darslarining ahamiyati
- B. Axmadaliyev 27** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik bilimlarini va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishda texnologik ta'lim darslarining ahamiyati
- G. Tojiboyeva, Z. Suleymanova 31** Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda didaktik o'yinlarining roli
- U. Shermatova 35** Millat ruhini saqlash yo'lida
- F. Atabekov 39** Bola tafakkurining rivojlanishida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining o'ri
- O. Jabborova 43** Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning pedagogik muammolari
- M. Achilova 46** Shaxsning jismoniy, psixologik rivojlanishida pedagogikaning roli
- D. Po'latova 50** Xalq ta'limi tizimida "Barkamol avlod" maktablari
- Z. Umarova 54** Ta'lim muassasalaridagi nizolarni hal qilish

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

- M. Abdullayeva 57** Pedagogik va tarbiyaviy ishlar metodikasi
- G. Kuzmanova, B. Alimov, N. Beketov 61** Uchinchi tartibli tenglamalar
- X. Gulyamova 65** Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida o'qish metodikasi
- R. Nosirova 69** Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi metodlarni qo'llash orqali bolalarni maktabga tayyorlash

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- D. Mutalova 73** Ta'lim klasteri talabalarni innovatsion kasbiy tayyorlashning innovatsion asosi sifatida
- L. Boliyeva 76** Oliy ta'limda "Steam" texnologiyasidan foydalanishning didaktik imkoniyatlari

Darmonjon MAXMUDOVA,

Chirchiq davlat pedagogika instituti “Maktabgacha ta’lim” kafedrası v.b. dotsenti,
pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI ESTETIK TARBIYALASH MUAMMOSIGA NAZARIY YONDASHUVLAR

Annotatsiya

Maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning estetik tarbiyasini shakllantirish muammolariga bag’ishlangan. Muallif bolalarda ilk yoshdanoq estetik tarbiyasini shakllantirish bo’yicha o’z fikr va mulohazalarini yoritib bergan.

Kalit so’zlar. Estetik tarbiya, zamonaviy yondashuv, go’zallikni his qilish, ta’sviriy san’at, qadriyat, badiiy faoliyat.

Статья посвящена проблемам формирования эстетического воспитания детей школьного возраста. Автор изложил свои взгляды и замечания на формирование эстетического воспитания у детей с первого возраста.

Ключевые слова. Эстетическое воспитание, современный подход, чувство прекрасного, творчество, кадры, художественная деятельность.

The article is devoted to the problems of formation of aesthetic education of school-age children. The author presented his views and comments on the formation of aesthetic education in children from the first age.

Key words. Aesthetic education, modern approach, sense of beauty, creativity, personnel, artistic activity.

Estetik ruhda tarbiya o’zining maxsus vazifasini bajarar ekan aqliy, axloqiy mehnat, va gigiyena tarbiyasi bilan obyektiv bog’liqdir. Estetik ruhda tarbiya – borliqdagi va san’atdagi go’zallikni tushunish, ulardan zavqlanish va uni yaratishga intilishni tarkib toptirish. Inson har doim go’zallikka intiladi, undan ma’naviy ozuqa oladi. O’z xayotini, faoliyatini, turmush sharoitini, o’zini o’rab turgan atrof-muhitni go’zalroq bo’lishga harakat qiladi. Bu xol o’z navbatida, uning dilini, nozik xis-tuyg’ularini shakllantiradi. Odamlarni o’ziga rom etuvchi go’zallik namunalari hayotning turli jabhalarida namoyon bo’ladi. Shuning uchun bolaga juda yoshligidan oilada, maktabgacha tarbiya muassasalarida, ayniqsa, maktabdan estetik ruhda tarbiya alohida e’tibor bilan beriladi. Estetik ruhda tarbiya har bir davrda, har bir xalqda turlicha bo’lsa-da, uni amalga oshirishning asosiy vositalari, tabiat go’zalligini sanab o’tadi. Bu vositalar bir-birini to’ldirib, boyitib beradi. Barchasidan to’la bahramand bo’lgan kishining ma’naviy boy, yuksak didli bo’lsagina zavqli hayot kechirishi mumkin. Tabiat o’ziga xos go’zalliklarga ega bo’lib, ma’lum qonuniyatlari asosida o’zgarib, jilolashadi. Yil fasllarning almashinuvi tabiatning ranglarini, shakllarining xushbo’y xidlariyu, turli, jonzoqlarning yoqimli tovushini, inson shu o’ringa tortiq etadi. Ular har bir kishini baxtiyor poklik, beg’uborlik olamiga olib kiradi. Kattalar va bolalar doimiy ravishda badiiy va estetik hodisalarga duch kelishadi. Ma’naviy hayot, kundalik ish, san’at va tabiat bilan aloqa, kundalik hayotda, shaxslararo muloqotda – hamma joyda chiroyli va xunuk, fojiali va

kulgili muhim rol o'ynaydi. Go'zallik zavq keltiradi, mehnat faoliyatini rag'batlantiradi, odamlar bilan uchrashishni yoqimli qiladi.

Estetik tarbiya – go'zallikni idrok etish, his qilish, baholash va badiiy qadriyatlarni yaratishga qodir ijodkorning maqsadga muvofiq jarayonidir.

Estetik tarbiya bu insonning voqelikka estetik munosabatini shakllantirishning maqsadga muvofiq jarayonidir.

Dunyo bilan aloqa qilishning ajralmas usulini rag'batlantirish orqali estetik tarbiya bolani o'zining tabiiy va madaniy tashkilotining barcha darajalarida va xulq-atvorning barcha shakllarida dunyoni va uning faoliyati mahsulotlarini, o'zini va boshqa odamlar bilan aloqalarini uyg'unlashtirishga o'rgatadi.

V.N. Shatskaya estetik tarbiya uchun quyidagi maqsadni qo'yadi: "Estetik tarbiya ... o'quvchilarning badiiy asarlarga faol estetik munosabatda bo'lish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi, shuningdek, badiiy, mehnatda, ijodda go'zallik yaratishda maqsadga muvofiq ishtirok etishni rag'batlantiradi.

Ta'rif shuni ko'rsatadiki, muallif estetik tarbiyada san'atga muhim o'rin beradi. San'at estetik madaniyatning bir qismidir, chunki badiiy tarbiya estetikaning muhim bo'g'inidir, muhim, ammo inson faoliyatining faqat bitta sohasini qamrab oladi.

Estetik tarbiyaning eng muhim qismi badiiy tarbiya bo'lib, u badiiy vositalardan tarbiyaviy ta'sir sifatida foydalanadi, ularda maxsus qobiliyatlarni shakllantiradi va uning ayrim turlari – tasviriy san'at, badiiy hunarmandchilik va boshqalarda iste'dodlarni rivojlantiradi.

Estetik tarbiya yuksak madaniyatli insonni shakllantirishning zaruriy shartidir. Estetik tarbiya ostida pedagogika hayotda va san'atda go'zallikni idrok etish, to'g'ri tushunish, baholash va yaratish qobiliyatini tarbiyalashni tushunadi. Maktabgacha yoshdagi davrda bolaning shaxsini shakllantirish amalga oshiriladi.

Estetik tarbiyaning o'ziga xos maxsus vazifalari bor, ular ikki guruhga bo'linadi. Birinchi guruh atrof-dagi dunyoga estetik munosabatni shakllantirishga qaratilgan. Bular: tabiatdagi go'zallikni ko'rish, harakatlar, san'at, go'zallikni tushunish qobiliyatini rivojlantirish; badiiy didni, go'zallikni bilishga bo'lgan ehtiyojni tarbiyalash. Ikkinchi guruh vazifalari turli xil san'at turlari bo'yicha badiiy mahoratni shakllantirishga qaratilgan: bolalarni rasm chizishga, modellashtirishga, qurishga o'rgatish; qo'shiq aytish, musiqaga o'tish; og'zaki ijodkorlikni rivojlantirish.

Ushbu vazifalar guruhlari amalga oshirish jarayonida bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan taqdiridagina ijobiy natija beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash vazifalarini amalga oshirish uchun quyidagi shartlar zarur:

- atrof-muhit (o'yinchoqlar, kiyim-kechaklar, binolar);
- kundalik hayotni san'at asarlari bilan to'ldirish;
- bolalarning mustaqil faol faoliyati;
- bolaga individual yondashuvni amalga oshirish.

Shaxsning estetik tarbiyasi birinchi qadamlaridan, uning birinchi so'zlari va harakatlaridan kelib chiqadi. Atrof-muhitdan boshqa hech narsa umrining oxirigacha qalbida o'z izini qoldirmaydi. Ota-onalar, qarindoshlar, tengdoshlar va kattalar bilan muloqot, boshqalarning xulq-atvori, ularning so'zlari, qarashlari, imo-ishoralari, yuz ifodalari kayfiyati – bularning barchasi uning ongiga singib ketadi, keyinga qoldiriladi.

Bola oilada tug'iladi. Uning boshlang'ich muloqot doirasi ota-onasi va yaqin qarindoshlari tomonidan cheklangan bo'lib, ular bolaning estetik hissiyotlari va g'oyalari

dunyasini shakllantirish uchun mas'uliyati katta. Bolalar taassurotlarining kuchi va ularning chidamliligi hammaga ma'lum.

Kelajakdagi shaxsning estetik madaniyati poydevori aynan oilada, shakllanishning dastlabki bosqichlarida, bolaning aqliy rivojlanishi ayniqsa, tez sur'atlarda qo'yiladi. Shuning uchun ota-onalarning pedagogik savodxonligi, ularning estetik ehtiyojlari xususiyati, oiladagi madaniy iqlimi muhimdir.

Bolalar hayotini tashkil etish – poklik, tartiblilik, qulaylik, go'zallik, bu yerda hamma narsa mutanosib, rang, shakli, o'lchami va boshqalar bilan muvofiqlashtirilgan bo'lib, bola estetik tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. 2-3 yoshdan boshlab, bolalar go'zallik dunyosini yaratishda xonadagi narsalarni tartibga solish, kiyimlarni ozoda saqlash orqali ishtirok etishlari kerak, shuning uchun ularni go'zallikka inson qo'llari bilan erishilishini tushuntirish lozim.

Obyektlarni estetik tushunish ularning shakli, rangi, kattaligi orqali sodir bo'ladi. O'yinchoqlar xilma-xillik va uyg'unlikka bo'lgan talabni qondirishi muhimdir. Shaklni tahlil qilish va tushunish qobiliyati rasm yordamida obyektни modellashirish, qurish orqali rivojlanadi.

Estetik tarbiya, avvalo, estetik ideal, barkamollik, badiiylik va voqelikdagi g'oyalar mavjudligini nazarda tutadi. Masalan, bir kishi san'atning estetik idealini hayotning o'zi va undagi inson munosabatlarining umumlashtirilgan va mukammal aks etishida, uning odamlar va jamiyatni takomillashtirishga qaratilgan ilg'or tendensiyalari tasvirida ko'rishi mumkin. Boshqasi uni faqat rassomning subyektiv tajribalarini ifoda etish shakllari, badiiy usullari mukammalligida ko'rishi mumkin. Estetik ideal ijtimoiy jihatdan shartli bo'lib, ijtimoiy pedagogik hodisadir. Estetik ideal inson go'zalligi, inson munosabatlari (axloq), mehnat (texnik estetika, dizayn) ning mukammalligi g'oyasini ham aks ettirishi mumkin.

Badiiy did estetik tarbiyaning bir qismi sifatida estetik ideal bilan uzviy bog'liqdir. Bu, shuningdek, ijtimoiy hodisadir va unga ijtimoiy-sinfy munosabatlar ta'sir qiladi. Badiiy did – bu barkamollikni va nomukammallikni, san'at va hayotdagi mazmun va shaklning birligi yoki qarama-qarshiligini his qilish va baholashning rivojlangan qobiliyatidir. Estetik ideal singari, badiiy did ham turli darajadagi bolalarda bo'lishi mumkin va shu bilan asosan estetik ta'lim darajasini belgilaydi.

Estetik tarbiyaning muhim belgisi san'at va hayotdagi go'zallikka, mukammallikka qoyil qolish qobiliyatining rivojlanganligidir.

Turli xil bolalarda yashash sharoitlari va tarbiyasiga qarab estetik tarbiya darajasi bir xil emas. Ta'limning umumiy jarayonida o'qituvchilar estetik tarbiyaning maqbul darajasiga intilishadi. Boshqacha qilib aytganda, estetik tarbiyaning asosiy maqsadi bolaning estetik ideal va haqiqiy badiiy didning mavjudligini ko'paytirish, hayratga solish, tajriba, hakamlik va badiiy-estetik ijod qobiliyatini rivojlanganligi bilan organik ravishda birlashtirganligidadir. Maktab o'quvchilari estetik tarbiyasining eng zaif tomoni bu estetik ideal va badiiy didning sohasidir. Bu haqiqat bolaning estetik tarbiyasini yetarli emas, cheklangan qiladi.

Estetik tarbiyani har xil mezonlar bilan o'lchash mumkin: psixologik, pedagogik va ijtimoiy. Estetik tarbiyaning psixologik mezonlari bo'yicha o'lchov sohasida, avvalambor, bolaning tasavvuridagi badiiy obrazlarni yetarlicha tiklash qobiliyati, ularni ko'paytirish, shuningdek, hayratga tushish, tajriba va hukm qilish qobiliyati. Ushbu psixologik hodisalar haqida bolaning estetik san'at obyektlari va haqiqati bilan qanday va qancha aloqa qilishi, uning kayfiyati asarning badiiy-estetik mohiyatiga mos ravishda

qanchalik o'zgarishi va rivojlanib borishi, bu asarni qanday baholaganligi bilan hukm qilish nisbatan oson.

Badiiy qobiliyatlarni rivojlantirish yuqori axloqiy ehtiyojni – bolalarda ijodiy mehnatga bo'lgan ehtiyojni shakllantirishga asoslanadi. Bolaning o'zi sarflagan mehnatning ma'lum bir ulushisiz harakatsiz, to'laqonli ijodiy shaxsni shakllantirish, bola ruhida yuksak axloqiy va estetik tamoyillarni shakllantirish mumkin emas.

Badiiy faoliyatda estetik tarbiyani tashkil qilish shakllari har xil bo'lishi mumkin: sinfda, mustaqil faoliyatda, badiiy ishda, ta'til paytida, o'yin-kulgi, ekskursiya, sayr va hokazo. Bolalar bog'chasida o'tkaziladigan belgilangan faoliyat turlari orasida alohida e'tibor berish kerak. Turli xil san'at turlari yordamida o'quv vazifalari amalga oshiriladigan murakkab darslar to'lanadi.

San'at mahoratini o'rgatishning maqsadi – nafaqat bolalarga qo'shiq aytish, rasm chizish, she'r o'qish va boshqalar bo'yicha bilim va ko'nikmalar berish, balki ularning mustaqil ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishi va xohishini uyg'otishdir. Muayyan ko'nikmalarni o'zlashtirgan holda, bola ulardan foydalanadi, oila, bolalar bog'chasi va tengdoshlari hayotini bezashda oz bo'lsa-da, o'z o'qini hosil qiladi. Bolalarning badiiy va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda o'qituvchining shaxsiyati, uning o'ziga xos o'rni bor.

Estetik tarbiyani amalga oshirishda yetakchi o'rin bolalar bog'chasiga tegishli. Ammo oilaning roli ham katta. Faqat bolalar bog'chasi va oila ta'sirining birligi bilan estetik tarbiya vazifalarini to'liq amalga oshirish mumkin. Har bir bola musiqachi yoki rassom bo'lib qolavermaydi, lekin har bir bola san'atga bo'lgan muhabbat va qiziqishni rivojlantirishi, estetik didni, musiqa eshitish qobiliyatini va rasm chizishning boshlang'ich qobiliyatlarini rivojlantirishi kerak.

O'qituvchi oilaga bolalarni to'g'ri estetik tarbiyalash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishda yordam beradi. U kundalik hayot estetikasining ahamiyati haqida gapirib beradi, bolalarga nima o'qish kerakligini, musiqa tinglash uchun qanday yozuvlarni sotib olishni maslahat beradi va oilada bolada bolalar ijodiyoti namoyon bo'lishi uchun zarur bo'lgan barcha narsalarga ega bo'lishini ta'minlaydi: albom, qalam, bo'yoqlar, o'yinchoqlar, kitoblar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *Эстетическое воспитание и развитие детей дошкольного возраста: Учебное пособие для ВУЗов / Е.А. Дубровская, Т.Г. Казакова, Н.Н. Юрина и др.; Под ред. Е.А. Дубровской, С.А. Козловой. – М.: Издательский центр Академия, 2002. – С.256.*

2. *Мухина В.С. Возрастная психология. – М., 2008. – С.456.*

3. *Хасанов А.Ш. Народная музыка как средство нравственно-эстетического воспитания молодежи. Авт.дисс.....док.пед.наук. – Т., 1990. – С. 39.*